

Institut Català de la Salut
Servei d'Atenció Primària
Granollers-Mollet del Vallès

**V Jornada tabaquisme en
Atenció Primària**

5 D'OCTUBRE DE 2010

Centre Cultural de CARDEDEU

“Efectivitat d’un Programa Comunitari integrat a l’escola per a reduir la incidència del tabaquisme entre els escolars d’Educació Secundària Obligatòria (ESO)”

Convocatòria FISS 2007, Període (2007-2010) N° Expedient: PI070937

Empar Valdivieso

Unitat de suport a la Recerca

ICS Atenció Primària

Camp de Tarragona

Dades sobre el tabaquisme en els adolescents

Prevenió del tabaquisme a les escoles

- **Canvis en les tendències de consum dels adolescents en els darrers 8 anys.**
 - Disminució clara
 - Dades de Barcelona ciutat:
 - 2º ESO nois de 14 anys prevalença del 6,1% i les noies 4,6%
 - 4º ESO nois de 16 anys prevalença del 16,4% noies del 20,6%
- **Noves Teories de la Dependència a la Nicotina:**
 - Richmond , dependència= fumar diàriament durant 5 anys.
 - L' estudi DANDY (Di Franzza, 2007) en escolars de 12 a 13 a. Fumadors esporàdics presentaven 1 o més símptomes de dependència.
 - El 46% dels joves que experimenten amb el tabac ja tenen una pèrdua d'autonomia (Scraff 2007)
 - La 1ª inhalació determinarà que passarà amb aquell adolescent (sensació subjectiva de relaxació)
 - Metabolisme lent de la nicotina amb el genotip CYP2A6, suggereix una relació directa amb la dependència al tabac. (O'Loughlin 2008).

Adquisició de l'hàbit del tabac en l'adolescència

Prevenió del tabaquisme a les escoles

- **Pre-contemplació.** Pensen en fumar.
 - **Contemplació.** Consideren provar el tabac.
 - **Experimentació.** Intents repetits de consum.
 - *Motivats per la curiositat, desig d'experimentar situacions noves, identificació amb comportaments propis dels adults i també per "saltar-se" les regles imposades pels adults.*
 - **Consumidor ocasional:** Consum regular en determinades circumstàncies i posteriorment a diari.
- Aquestes dues etapes (experimentació i consum ocasional) es situen al voltant dels 12 -13 anys.
- **Manteniment.** Síntomes de deprivació nicotínica.
 - *Senten la necessitat d'evadir-se de problemes personals o volen superar dificultats de relació amb els altres.*

Diferents tipus d'intervenció

- **Informació.** *Sola no és útil*
- **Competència social** basat en al teoria de l'aprenentatge social. Ensenyar **habilitats genèriques de l'autocura** personal i social (fixació de metes, solució de problemes i presa de decisions). *Poc eficaç.*
- **Influència social** basat en la teoria de la **comunicació persuasiva** de McGuire (1968) i de la inoculació persuasiva de Evans (1976). Mètodes d'educació normativa i ensinistrament d'habilitats per resistir al tabac. *És la metodologia més utilitzada.*
- **Mètodes combinats.** Competència e influència social. El més eficaç
- **Programes multimodals.** Enfocaments) curriculars i iniciatives dintre i fora de l'escola, pares, professors etc.. Més eficaç

Alguns Programes Escolars en TABAC

- Jóvenes sin tabaco (Canarias)
- Campaña anual de Prevención de tabaquismo (Extremadura).
- Classe sense fum (Catalunya)
- Pase.bcn (Catalunya)
- Ordago (Euskadi) Edex
- Unidad Didactica sobre tabaco (Euskadi) Edex
- Cine y salud (FAD)
- Construyendo Salud (Universidad de Santiago)
- “A no fumar me apunto” ASCEPIS (Andalucia) integra diferents programes com:
 - Dejaló y Gana.
 - ESO sin humo
 - També tenen en compte la existència d’altres iniciatives institucionals en prevenció de drogodependències en el àmbit educatiu que inclouen activitats de prevenció de tabac en el àmbit educatiu com "DINO", "Órdago" i “Prevenir para vivir”.

Introducció del projecte

Finalitat del projecte

Pla de Salut de l'oficina Europea de l'OMS

Objectiu 12: “Per l’any 2015 la proporció de no fumadors en majors de 16 anys ha d’estar en el 80% i en menors d’aquesta edat ha d’apropar-se al 100%”

Disseny d’una estratègia diferent dintre de l’entorn escolar

- Integrada en els Centres d’E.S.O.
- **Programa de salut i escola.** Departament de Salut i Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, des de l’any 2002.
- **Treballar: Els rols, la família , l’entorn social i la publicitat**

Infermera

Imparteix les intervencions educatives

Hipòtesis i objectius

Hipòtesi

- Les intervencions d'Educació Sanitària en relació a la adquisició de l'hàbit del tabac mitjançant un programa integrat en els Centres d'Ensenyança Secundària Obligatòria (ESO) i realitzades per professionals de la infermeria, disminuiran la incidència i la prevalença del tabaquisme.

Objectius

- Determinar l'efectivitat d'una intervenció d'educació sanitària realitzada a escolars de l'ESO sobre la prevenció del tabaquisme, integrada en el curs escolar i realitzades per infermeres.
 - **Sobre la prevalença del tabaquisme en el grup d'adolescents de ESO**
 - **Sobre la incidència del tabaquisme en el grup d'adolescents de ESO**

Disseny

- **Assaig clínic comunitari**
- **Tots** els Centres d'E.S.O de les ciutats de Tarragona i Reus
- **Assignació aleatòria** dels Centres:
 - Al grup intervenció
 - Al grup control
- **Seguiment de 3 anys**

Subjectes

- **Tots** els escolars de 1er curs de l'E.S.O (n=2556)

Mètodes

Indicadors: a l'inici, anualment i al final de l'estudi.

- **Característiques socio-demogràfiques**
- **Qüestionari de Prevençió del Tabaquisme** validat en el Programa Marc Europeu (estudi ESFA)
 - Consum
 - Percepció de l'hàbit
 - Actituds de les persones de referència per l'adolescent
- **Medició del monòxid de carboni** mitjançant cooxímetries (2 mesures anuals)

Programa de intervenció

Programa basat en la aplicació experimental d'una unitat didàctica dirigida a escolars de ESO extret del material educatiu de l'EDEX KOLEKTIBOA. País Basc, adaptat als canvis socials esdevinguts en els darrers anys

Tres grups de material:

Dossier informatiu pel professorat

Has pensat deixar de fumar? Guia pràctica. Per a professor i pares motivats en deixar de fumar.

Quadern d'activitats pel professorat, prèviament capacitat.

Efectivitat del programa

- **Informativa:** observen millora significativa
- **Actitudinal:** millora significativa en moltes actituds
- **Conductual:** disminueix significativament en el que fumaven el mes anterior (16%) i la setmana anterior (11%).

La disminució de fumadors diaris (12,5%) no arriba a ser significativa.

1e. ESO:

☞ Qüestionari d'avaluació + Medició CO

BLOC sobre coneixements de l'efecte del tabac en el nostre cos i debats per discutir les normatives envers a la política sobre el tabac en el nostre país

Activitats:

- Joc de rol i debats (Situació quotidiana envers al tabac).
- Construcció d'una màquina que simula una cigarreta (observació de l'efecte del tabac en el cos).

Programa de intervenció

2on any: Qüestionari d'avaluació + Medició CO

BLOC sobre el rol de la família i les implicacions en el control del tabaquisme a la societat. Anàlisi i discussió del impacte dels mitjans de comunicació envers al tabaquisme actiu

Activitats:

- Taller sobre valors positius i negatius dels ídols adolescents amb discussió i anàlisi de series de televisió actuals i vídeos.
- Taller “Què bo si els meus pares deixessin de fumar” Targetons, tríptics i Concurs punt de llibre, Programa Tasta, programa Radio, Dia Internacional sense tabac. Etc.. **Carta als pares** . Carta adreçada als professors

3er any: Qüestionari d'avaluació + Medició CO

 BLOC de prevenció del tabaquisme mitjançant les xarxes socials i les d'experiències vivencials

Activitats:

- La xarxa social com estratègia de prevenció envers al tabac. Anàlisi de la publicitat i grup al Facebook.
- Taller vivencial amb pacients afectats de càncer de laringe i pulmó atribuïbles al consum de tabac

Prevenió del tabaquisme a les escoles

Benvolguts pares,

Com ja saben el seu fill/a participa des del curs 2007-2008 en un projecte d'investigació que tracta de mesurar l'efectivitat de les intervencions preventives per evitar el consum de tabac. En aquest projecte participen tots els Centres Educatius que imparteixen Ensenyament Secundari Obligatori de les ciutats de Tarragona i Reus.

L'hàbit del tabac és un aprenentatge de manera constant i continua, nens i nenes al llarg de la seva infantesa aprenen a identificar el tabac amb el món de l'adult, amb els pares, professors, amics... persones significatives en la seva vida, i mitjançant models socials que els arriben a través de diferents mitjans de comunicació com premsa, cinema, televisió, publicitat i Internet. Aquest fet i les característiques pròpies d'aquesta etapa fan que l'adolescència sigui un moment complex, on s'expressa la rebel·lia i la recerca de la pròpia identitat, i per tant es converteix en un moment crític per l'inici al consum de substàncies addictives.

Alguns testimonis com l'Albert de 15 anys, que diu: "L'adolescència és molt excoent i si no et poses al cercle dels que fumen i dels que beuen et treuen del grup, i això t'obliga" i el de la Laura "Però el tabac també és una droga. Sabem que et pot provocar càncer, tenim informació i seguim fumant" ens obliga a pensar en estratègies perquè aquests joves no comencin a fumar.

Els primers resultats de l'estudi en què els seus fills/es participen ens indiquen que en el primer curs de l'ESO han fumat en els darrers 30 dies de manera ocasional o habitual el 8,26% dels nois i el 5,61% de les noies. El consum diari de cigarretes està al voltant de 3 cigarretes/dia, tot i que el 66% dels joves que fumen expressen que els agradaria deixar-ho. Els factors que més es relacionen per iniciar-se en el consum són la influència dels amics, germans i el rol exemplar dels pares. Una dada que volem remarcar és que el 42% dels pares i el 34% de les mares són fumadors.

Per aquest motiu no podem deixar de demanar-los el seu suport i ajuda en aquesta tasca preventiva i oferir tots els serveis que proporciona el sistema sanitari de les nostres ciutats. Si són fumadors i estan interessats en deixar de fumar i no saben com, ho han intentat en diverses ocasions i no ho han aconseguit o necessiten qualsevol informació relacionada amb el tabac, no dubtin en contactar amb el seu Centre de Salut. El Departament de Salut de la Generalitat disposa a cada centre d'un equip que dóna informació, suport i seguiment a totes aquelles persones que volen deixar de fumar.

Moltes gràcies

Equip de Prevenió de Tabac a les Escoles

Institut Català de la Salut

 Institut Català de la Salut
Direcció d'Atenció Primària
Tarragona-Reus

Efectivitat del programa

- Comparació entre grup intervenció i control
 - Incidència acumulada de tabaquisme
 - RR de tabaquisme
 - Raó de prevalences de tabaquisme
 - Anual
 - Total dels 3 anys

Efectivitat de cada bloc

- Comparació entre grup intervenció i control
 - Decrements de prevalença

Prevenió del tabaquisme a les escoles

RESULTATS a l'acabar el 2º Curs d'ESO

Tendències en el consum

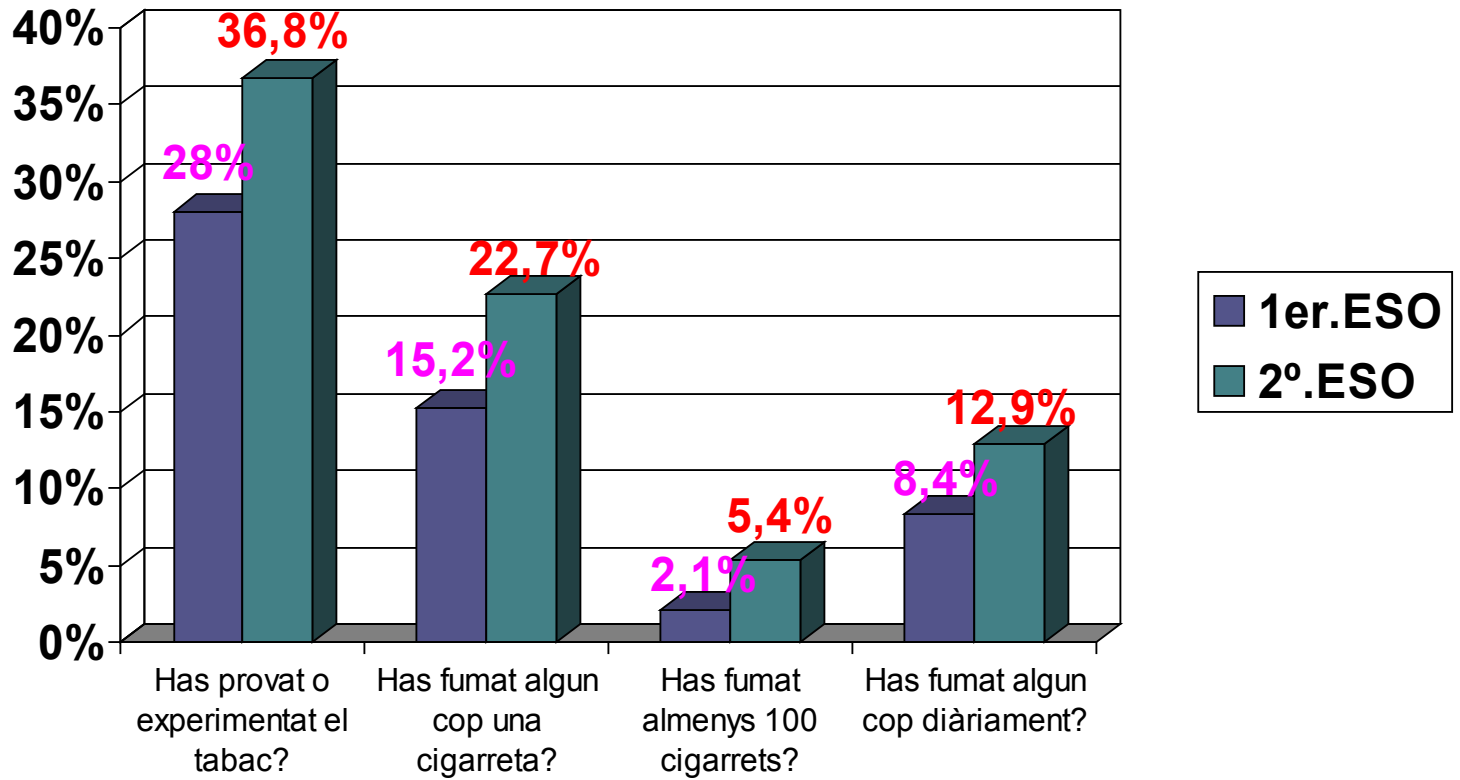
1e ESO	N	%
No fumadors	2088	93,01%
<i>Precontemplatiu</i>	1757	78,26%
<i>Contemplatiu</i>	288	12,83%
Fumador	157	6,99%
Total	2245	

2e ESO	N	%
No fumadors	2037	88,45%
<i>Pre-contemplatiu</i>	1709	74,21%
<i>Contemplatiu</i>	230	9,99%
Fumador	266	11,55%
Total	2303	

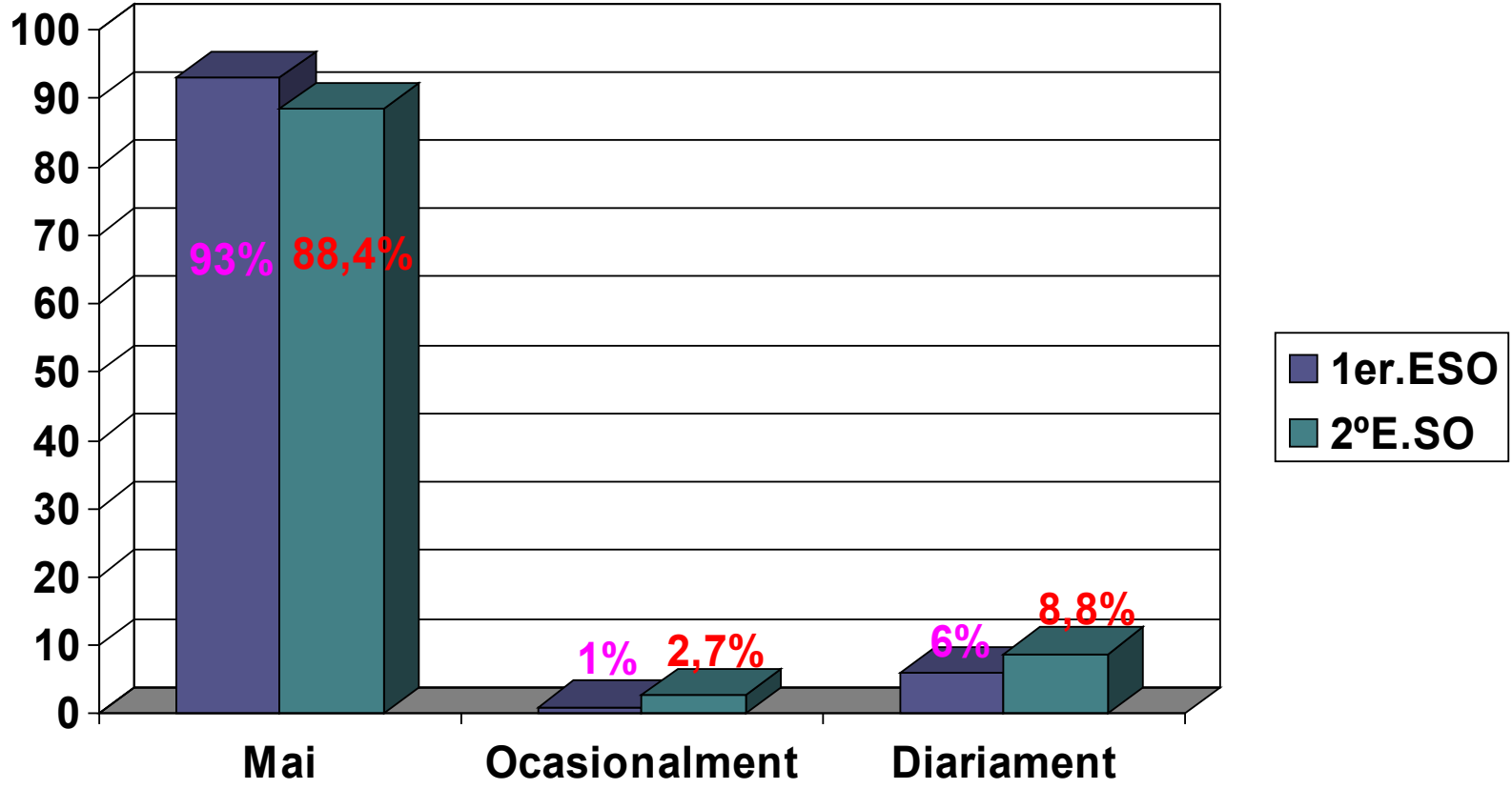

Evolució i característiques del consum

Percentatge

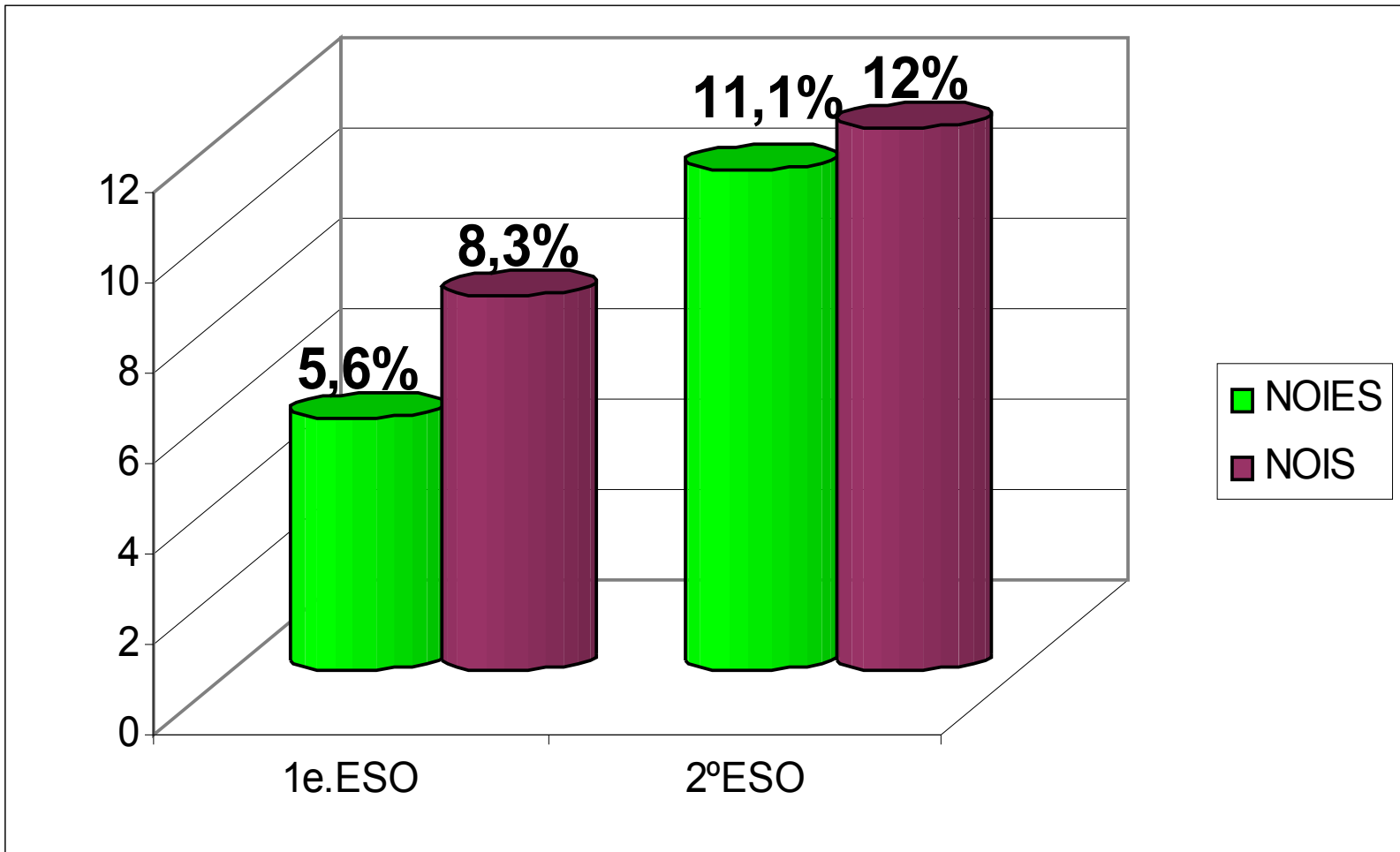
Has fumat en el darrer mes?

Prevenió del tabaquisme a les escoles

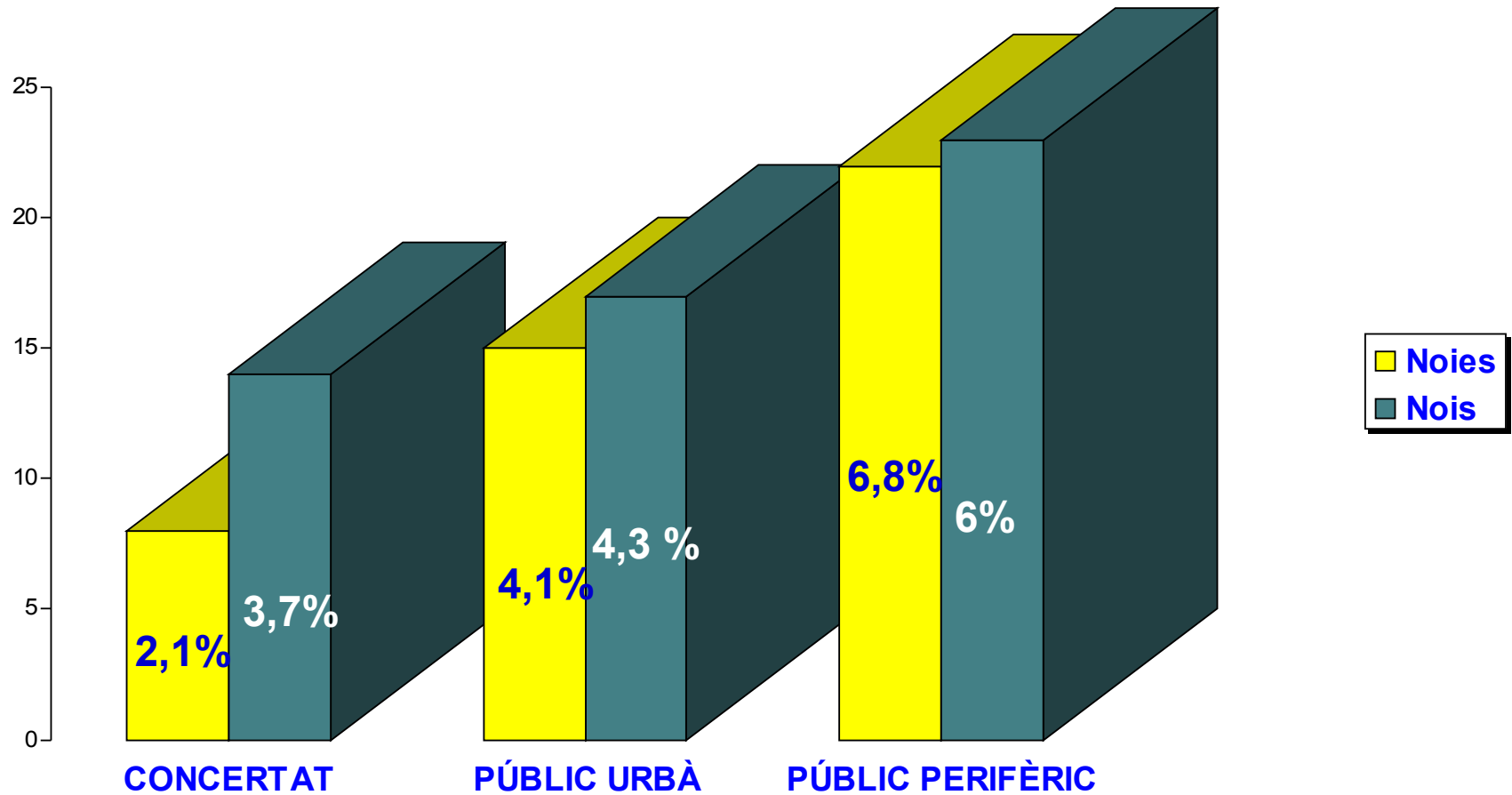
Consum de tabac per curs i sexe

Prevençió del tabaquisme a les escoles

Fumadors diaris segons tipus de Centre escolar al inici de l'estudi

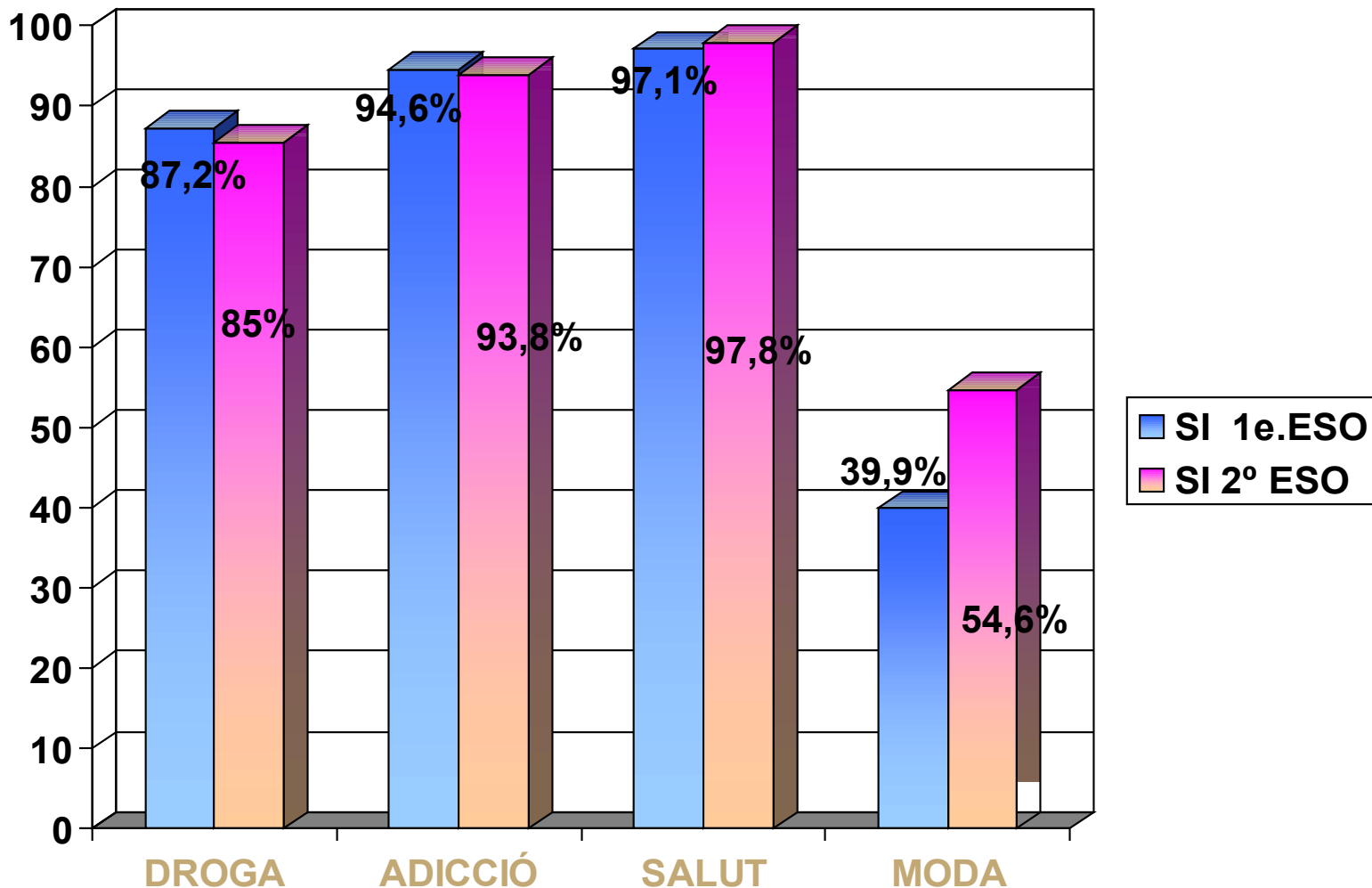

p=0'009

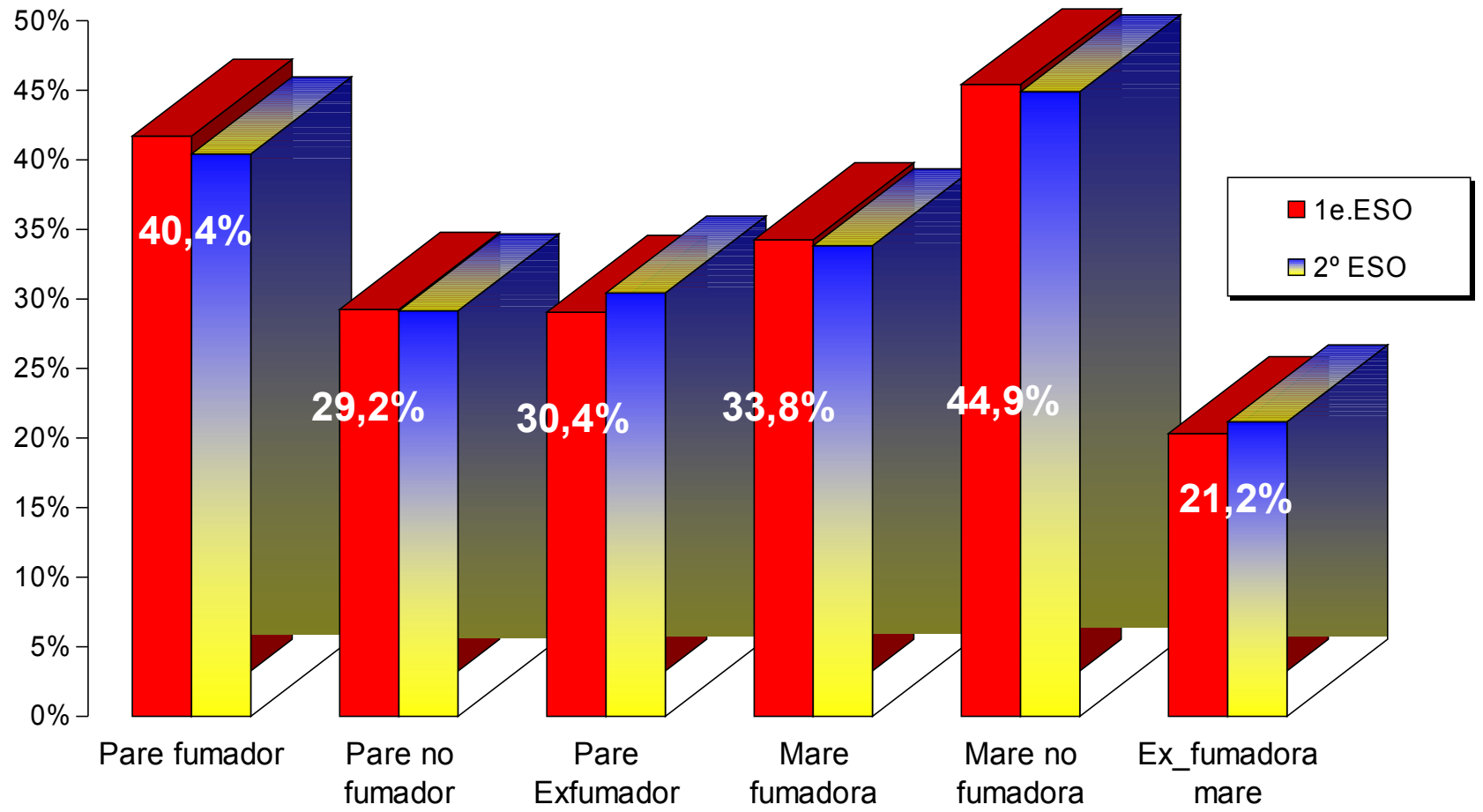

Percepció del tabac en els adolescents

Prevençió del tabaquisme a les escoles

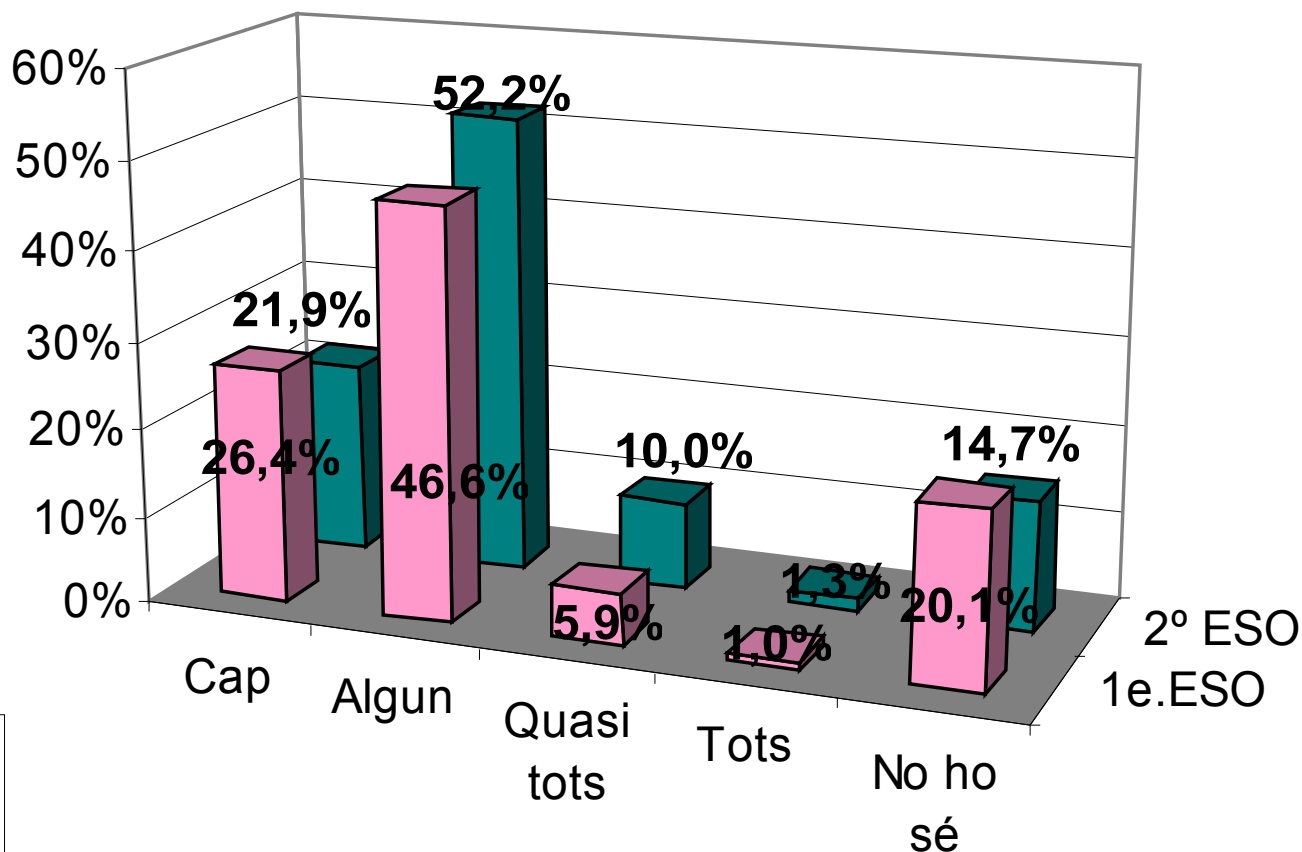
Consum de tabac dels pares

Evolució del consum de tabac entre els amics

Prevençió del tabaquisme a les escoles

Evolució del consum de tabac

Hem estudiat l'evolució de l'hàbit del tabac a partir d'una variable amb tres categories:

- Deixar de fumar (-1): Si el primer any fumava i en el segon any ja no.
- Continuar igual (0): Si l'hàbit no ha variat en els dos anys (pot ser que els dos anys hagin estat fumadors i/o els dos anys hagin estat no fumadors)
- Començar a fumar (1): El primer any no fumava i el segon any sí.

Evolució global del consum de tabac

	N	%
Deixen de fumar	51	2,70%
Continuen igual	1723	91,07%
<i>Sense fumar</i>	1671	88,32%
<i>Fumant</i>	52	2,75%
Comencen a fumar	118	6,24%
Total	1892	

Inici de l'hàbit tabàquic entre els nens no fumadors

Prevenió del tabaquisme a les escoles

Entre els nens que no fumaven el primer any, es van determinar dos grups:

- ✓ els pre-contemplatius (no contemplaven fumar en un futur) , es va detectar que el 4.89% van fumar l'any següent
- ✓ els contemplatius (contemplaven fumar en el futur), aquest percentatge va augmentar fins els 16.18%, (p-valor < 0.001).

Ser contemplatiu disposava a ser fumador en un futur, multiplicant el risc per 3.31 (16.18/4.89).

	Precontemplatius		Contemplatius		Global		P_value
	N	%	N	%	N	%	0,0000
No	1440	95,11%	202	83,82%	1642	93,56%	
Si	74	4,88%	39	16,18%	113	6,44%	
Total	1514		241		1755		

Valoració de les coximetries

Es detecten diferències significatives entre fumadors i no fumadors (p-valor < 0.001), en quan al resultat de les coxímetries.

	N	Mitjana	DT	p-valor¹
No Fumadors	2013	0,529	0,905	
Fumadors	263	1,519	2,765	0,0000
Total	2276	0,643	1,306	

Valoració de la coximetria

Al fer la categorització també s'observa que hi ha una relació entre els fumadors i els resultats més alts.

Categorització i hàbit del tabac segons coximetria 2º ESO

Agrupació	No fumadors		Fumadors		Global		p-valor
	N	%	N	%	N	%	
< 6	2011	99,9%	243	92,4%	2254	99,0%	0,0000
[6 - 10]	0	0,0%	12	4,6%	12	0,5%	
> 10	2	0,1%	8	3,0%	10	0,4%	
Total	2013		263		2276		

TABES

Prevençió del tabaquisme a les escoles

Anàlisi multivariant

Institut Català de la Salut
Direcció d'Atenció Primària
Tarragona-Reus

IDIAP
Jordi Gol

Factors relacionats amb l' inici al consum de tabac a 1er. ESO

	Model logístic				Model logístic multinivell			
	OR	Linf	Lsup	p-valor	OR	Linf	Lsup	p-valor
Edat	2,33	1,74	3,11	0,0000	2,27	1,85	2,79	0,0000
Percepció de PERJUDICIAL (ref. <i>totalment acord</i>)								
Bastant acord	2,76	1,69	4,52	0,0001	2,83	1,74	4,63	0,0000
Bastant o totalment desacord	1,74	0,68	4,45	0,2514	1,77	0,68	4,58	0,2409
Percepció de ADDICCIÓ (ref. <i>totalment o bastant acord</i>)	3,50	1,82	6,76	0,0002	3,46	1,79	6,67	0,0002
Mare fumadora o exfumadora	1,75	1,10	2,78	0,0188	1,76	1,10	2,84	0,0194
Germans fumadors	1,99	1,29	3,05	0,0017	2,02	1,31	3,11	0,0015
Amics (ref. <i>cap o no ho sap</i>)								
Algun	9,55	4,49	20,32	0,0000	9,86	4,27	22,76	0,0000
Gairebé tots	32,75	14,03	76,43	0,0000	36,31	14,25	92,47	0,0000
Tots	66,40	18,40	239,61	0,0000	75,64	18,37	311,41	0,0000
Dona amb mare fumadora	0,50	0,30	0,85	0,0106	0,48	0,28	0,82	0,0076
Coxímetre (ref. < 6)								
(6 - 10)	2,29	1,08	4,84	0,0311	2,29	1,07	4,91	0,0331
> 10	3,58	1,32	9,72	0,0122	3,94	1,38	11,30	0,0106
Variabilitat entre centres								
Desviació entre centres					0,045			0,5081
Variables a nivell de centre								
Nº mitjà d'alumnes					1,007	1,001	1,013	0,0196
Contrastos d'ajust								
Hosmer & Lemeshow	7,32			0,5022	9,27			0,3201
ROC	0,868	0,836	0,899	0,0000	0,871	0,840	0,902	0,0000

Efectivitat de la intervenció en la prevalença de tabaquisme a 2º d'ESO

Les variables que s'associen de forma significativa a la prevalença a 2º de l'ESO:

- ✓ **Amics fumadors**: S'observa que el risc de ser fumador el següent curs, augmenta moltíssim com més companys seus fumin actualment.
- ✓ **Edat**: El fet de ser un any més gran implica un augment de risc de 1.97 (1.42 – 2.72) cops més.
- ✓ **Percepció d'addicció**: Els alumnes que estan més en desacord en l'afirmació que el tabac crea addicció tenen un risc major a ser fumadors el següent curs. També s'observa un augment de risc (OR) en funció de l'augment del desacord.

Efectivitat de la intervenció en la prevalença de tabaquisme a 2º d'ESO

Les variables que s'associen de forma significativa a la prevalença a 2º d'ESO:

- ✓ **Germans fumadors**: Els alumnes que tenen germans fumadors, tenen un risc augmentat de fumar a 2º de l'ESO.
- ✓ **Nivell socioeconòmic**: Les classes mitges i altes es comporten com a factors de protecció del tabaquisme.
- ✓ **Intervenció**: La intervenció no té efecte sobre el fet que l'alumne fumi o no l'any següent. Concretament el seu efecte és 1.26 amb un interval de confiança (0.76 – 2.07) per tant no té repercussió sobre l'adolescent.

Efectivitat de la intervenció sobre la incidència de tabaquisme a 2º d'ESO

Les variables que s'associen de forma significativa a la incidència a 2º de l'ESO:

- ✓ **Amics al 2º de l'ESO**: L'entorn d'amics el 2º curs, influeix molt en l'inici al tabaquisme. Així mentre que els alumnes que tenen algun amic fumador, incrementen el risc en 4.8 vegades; els que tenen quasi tots els amics o tots el risc augmenta moltíssim (22.43 i 261 respectivament).
- ✓ **Edat**: Cada any d'edat més que té un alumne incrementa el risc de començar a fumar en 1.7 cops.
- ✓ **Hores de televisió**: Els alumnes que passen més hores davant la televisió tenen una probabilitat superior de començar a fumar si el 1er. any de l'estudi no fumaven.
- ✓ **Consciència de que el tabac és addictiu**: Els alumnes que creuen que el tabac no crea addicció tenen un risc 3.23 vegades superior

Efectivitat de la intervenció sobre la incidència de tabaquisme a 2º d'ESO

- ✓ **Haver experimentat l'any anterior:** Si havien provat i/o experimentat amb tabac a 1er. ESO tenen un risc augmentat (OR=3.59) del següent any ser fumador.
- ✓ **Oferiment de tabac per part d'un amic:** Els que el primer any contestaven que probablement o definitivament si un amic els oferís tabac l' acceptarien tenien un risc 3.84 vegades superior i si tenen dubtes el risc també era elevat (OR=2.19).
- ✓ **Intervenció:** Les escoles on s'ha realitzat la intervenció tenen un risc estadísticament diferent i més elevat a iniciar-se en el consum de tabac que les escoles que no realitzaven la intervenció. Concretament l' efecte de la intervenció augmenta el risc d'inici de tabaquisme entre 1.04 i 3.27 vegades.

Implicacions per a la pràctica I

Koldo Buyo (Col·legi La Salle de Tarragona)

- Les dades demostren que **l'inici del consum de tabac es manté, l'edat crítica es situa entre els 13 i els 14 anys .**
- **Avaluar la intervenció infermera com a personal que implementa programes de promoció i prevenció de la salut en els centres escolars.**
- És important l'efecte sobre els joves que té el fet de que en el seu entorn més immediat es fumi, **que els estudiants no vegin als seus progenitors i professors fumant,** hauria de ser prioritari com **estratègia educativa** contra el tabaquisme. I caldrà seguir investigant com treballar aquests temes.

Implicacions per a la pràctica I

- Sorprèn l'alt percentatge d'adolescents que creuen que fumar està de moda, motiu pel qual el disseny d'activitats educatives que desenvolupin estratègies per a contrarestar aquestes opinions són necessàries.
- Oferir a tots els alumnes fumadors la possibilitat de treballar la **deshabituació del tabac** . Hauríem d'incloure-la com a estratègia educativa en el futur més proper.

*Francesc Bertrán.
Col·legi Mare de Deu Del Carme*

Implicacions per la pràctica II

Maria Jose Sabater
Col·legi Mare de Deu del Carme

- **Buscar formes d'ajut a la cessació en l'ambient familiar** hauria de ser prioritari
- Incloure els **professors** en el desenvolupament del projecte i tractar d'oferir **programes de deshabitució del tabac** especialment dirigides per aquest col·lectiu.

Prevençió del tabaquisme a les escoles

L' equip de recerca sobre el projecte espera.....

- *Acabar el projecte per tenir resultats concloents de l'efectivitat de les intervencions en la prevenció del tabac.*
 - *Mantenir actiu el grup Tab_es al facebook com a eina de comunicació entre professionals i joves.*
- (Entreu al facebook i adheriu-vos al grup [tab_es](#))*

Júlia Moyano (IES Gaudi)

MOLTES GRÀCIES

Especialment a les infermeres que fan possible aquest projecte: *Mª Lluïsa Barrera ,Cristina Rey i Esther Granado*

Institut Català de la Salut
Servei d'Atenció Primària
Granollers-Mollet del Vallès

**V Jornada tabaquisme en
Atenció Primària**

5 D'OCTUBRE DE 2010

Centre Cultural de CARDEDEU